

Важливим є те, що досліджувані країни обрали шлях на подолання гендерної нерівності, дотримання та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків. В Україні планується розширити мережу притулків для постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, затвердити стандарти надання соціальних послуг постражданим особам; підвищити ефективність роботи гарячої лінії 15-47 в частині посилення механізму міжвідомчої взаємодії, розширення чисельності консультантів, забезпечити системне навчання та активізувати просвітницьку роботу.

Для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків недостатньо прийняти закони. В першу чергу вони повинні бути дієвими та ефективно виконуватися. Повинна бути наявна дієва політична воля, а не задекларовані на папері лозунги. Політична воля має вирішальне значення для активізації дій щодо рівності статей та розширення прав і можливостей жінок та дівчат заради прогресу в утвердженні миру, безпеки та прав людини. Комплексний підхід повинен включати заходи, навчання державних службовців, підвищення обізнаності жінок про їх законні права, а також належне фінансування цих процесів. Тільки врахування всіх цих умов дозволить розробити та реалізувати дієвий механізм для подолання дискримінації та утвердження законних прав і свобод кожної особи незалежно від статі та гендерної ідентичності.

1. О Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2006 г. URL : <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U060000056>

2. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики. від 7 червня 2017 р. № 390. Постанова Кабінету міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-%D0%BF/print>.

3. Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года. Указ Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 г. URL : <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384>

4. Kazakhstan and Tunisia invited to accede to the Istanbul Convention. Страсбург. 2020. URL : <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/kazakhstan-and-tunisia-invited-to-accede-to-the-istanbul-convention>

5. Основные социально-экономические показатели. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. URL : <https://stat.gov.kz/>

6. Индексы гендерного паритета. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2020 г.). URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252/

8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text/>

9. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (по состоянию на 20.03.2021 г.) URL : https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399#pos=5;-108

Андрій Самотуга

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ НАТО

Сучасний розвиток Української держави в умовах загострення цивілізаційних протистоянь та посилення загроз гібридної експансії (через поєднання поряд із традиційними військовими, економічними та інформаційно-гуманітарних засобів впливу) характеризується її прагненням до набуття нею повноправного членства у міжнародних безпекових організаціях демократичних країн, що знайшло останнім часом своє втілення на рівні національного законодавства.

Конституцією України в її преамбулі підтверджено європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, а у відповідних розділах основного закону на вищі органи та посадових осіб держави покладено повноваження з визначення засад (Верховна Рада України,), гарантування (Президент Украї-

ни) та забезпечення (Кабінет Міністрів України) реалізації цього зовнішньополітичного стратегічного курсу [1]. Більше того, Україна першою серед держав СНД приєдналася до Програми НАТО «Партнерство заради миру» (08.02.1994).

Подібні норми закріплено також у законах України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про національну безпеку», в яких одним із фундаментальних національних інтересів України визначено її інтеграцію в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [2-3].

Втім, якщо членство в ЄС надає переваги високих стандартів насамперед соціально-економічного спрямування, то членство у НАТО має на меті гарантії воєнної безпеки, без якої неможлива розбудова перших. Тому більшість держав – членів ЄС, зокрема країн посткомуністичного простору, набули спочатку членства у НАТО. Водночас Північноатлантичний альянс переймається не лише питанням суто військового характеру, а й тими, що стосуються безпеки як суспільства, так й індивіда у приватному і публічному секторах.

У зв'язку з цим положення установчих та договірних актів Альянсу підтверджують таке:

1) Північноатлантичний договір від 04.04.1949: у преамбулі йдеться про відданість сторін договору цілям і принципам Статуту ООН та їхнє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнення рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнення сприяти стабільності й добробуту в Північноатлантичному регіоні, об'єднання своїх зусиль для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки [4];

2) Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997: серед принципів розвитку відносин закріплено визнання верховенства права, зміцнення демократії, політичного плюралізму та ринкової економіки, прав людини та прав осіб, що належать до національних меншин [5].

У 2016 р. у рамках Варшавського саміту НАТО, Україна отримала від союзників Комплексний пакет допомоги, спрямованої на підвищення ефективності, дієвості і підзвітності установ безпеки і оборони України.

У 2018 р. було схвалено Військову концепцію НАТО щодо захисту цивільних осіб, яка включає чотири цілі: розуміння людського середовища, таких як культура, історія, демографія, його сильні та слабкі місця; захист цивільного населення в умовах воєнних дій з боку НАТО; полегшення доступу населення до основних потреб та послуг; сприяння безпечному середовищу через підтримку місцевого самоврядування та його установ; запобігання *сексуальному та гендерно обумовленому насильству* (курсив – наш) [6]. Звідси, НАТО у співпраці з країнами-партнерами (які не є членами Альянсу) докладають зусиль для забезпечення імплементації Резолюції Ради Безпеки ООН від 31.12.2000 «Жінки, мир і безпека» та інших резолюцій Радбезу з цієї проблематики, де ключовим елементом Політики НАТО з питань жінок, миру і безпеки є необхідність визнання жінок не лише як жертв конфліктних ситуацій, але і як акторів мирного процесу, що беруть участь у запобіганні, врегулюванні та вирішенні конфліктів. Альянс також виходить із розуміння того, що насильство і дискримінація щодо жінок є серйозними перешкодами для побудови успішного та мирного суспільства.

Стосовно гендерного аспекту правового механізму НАТО, Альянс визначатиме та впроваджуватиме навчання захисту цивільного населення, в тому числі за допомогою гендерно-чутливого підходу, у всіх відповідних сферах його операцій та місій, а також у сфері освіти. У 2015 р. НАТО та його партнерами вперше було розроблено військові настанови щодо захисту та реагування на гендерно обумовлене насильство, пов'язане з конфліктами.

Гендерні питання також дедалі частіше включаються у навчальні програми НАТО, та також, наприклад, в розробку бронезилетів для жінок-військовослужбовиць. Альянс демонструє свою прихильність до гендерної рівності шляхом реалізації Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки (WPS). Цими Резолюціями (№№ 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122 і 2422) визнано непропорційний вплив конфліктів на осіб жіночої статі і закликано до цілковитої та рівної участі жінок на всіх рівнях запобігання конфліктам, їхньої участі у постконфліктних ситуаціях, відновлення та захисту жінок від сексуального насильства під час конфліктів.

На саміті в Уельсі 2014 р. лідери країн-членів Альянсу визнали, що інтеграція гендерних перспектив у три основні стратегії НАТО (колективну оборону, врегулювання криз та колективну безпеку) сприятиме створенню більш сучасної, готової до рішучих дій НАТО.

Гендер є важливим напрямком співпраці НАТО з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Африканським союзом (АС), Європейським Союзом (ЄС), Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та ООН, а також з неурядовими організаціями.

У центрі гендерної політики НАТО міститься поняття «гендерна інтеграція», що визначається як стратегія досягнення гендерної рівності у збройних силах через активізацію залучення жінок та чоловіків до ефективного виконання завдань за призначенням на всіх рівнях, з метою врахування інтересів та досвіду обох статей. Саме критерій ефективності є визначальним вектором формування гендерної політики НАТО [7, с. 21]. З іншого боку, гендерна політика є однією з умов інтеграції до НАТО.

У НАТО вважають, що для підвищення ефективності діяльності всіх структур Альянсу необхідно неухильно дотримуватися гендерної рівності. Ця політика Альянсу повністю відповідає зазначеній вже Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», і в Брюсселі підкреслюють, що НАТО протягом всіх років після затвердження цього документу є прихильником безумовного виконання його положень та активно впроваджує гендерні аспекти у свою політику та діяльність.

Як наголошує спеціальний представник Генерального секретаря НАТО у справах жінок, миру та безпеки Клер Хатчінсон, призначення жінок на керівні посади в Альянсі є цілеспрямованою політикою щодо усунення перешкод на шляху до безпосередньої участі жінок у справі підтримання миру та безпеки [8].

Також у НАТО підкреслюють, що гендерна рівність – це, насамперед, рівні можливості та право вибору для кожної особистості. В НАТО існує інститут гендерних радників – це військові та цивільні представники, які, наприклад, консультують керівників місій та операцій Альянсу та допомагають вирішувати нагальні гендерні проблеми чи проводити консультації з цих питань.

Для реалізації відповідних завдань створено і діє Комітет НАТО з гендерної політики (NATO Committee on Gender Perspectives – NCGP). Основна місія NCGP – консультування військового керівництва НАТО та країн-членів щодо гендерної політики у збройних силах Альянсу. Комітет є консультативним органом, який сприяє розробці гендерної проблематики як стратегії вирішення проблем, що стосуються як жінок, так і чоловіків, а також здійснює моніторинг та оцінку політики, програм і військових операцій. Для виконання своєї місії NCGP сприяє обміну інформацією між країнами-членами НАТО, командуванням та штабом НАТО. Комітет підтримує зв'язки з міжнародними організаціями та установами, що займаються інтеграцією гендерної політики у військовій сфері [8].

NCGP провів 13-14 жовтня 2020 р. свою щорічну конференцію на тему «Поглиблення досягнення гендерної рівності: трансформація через професіоналізацію». У цьому заході взяли участь, як в on-line, та і реально, 110 представників країн-членів і партнерів НАТО, науковців, дослідників, міжнародних організацій з усього світу. Учасники конференції обговорювали поточний стан справ і обмінювались кращими практиками діяльності з реалізації гендерної політики і Порядку денного щодо жінок, миру і безпеки (WPS) в НАТО [9].

Як приклад роботи гендерних радників Альянсу, в Брюсселі приводять успішну трансформацію афганського суспільства щодо участі жінок в політичному житті країни, а також використання їхнього потенціалу в освітянській сфері та збройних силах. В НАТО неодноразово відзначали успіхи України щодо впровадження гендерних аспектів в усі сфери діяльності держави, у тому числі в секторі безпеки та оборони країни. Гендерна рівність вважається одним із стандартів НАТО, і в цій царині в Україні є багато позитивних результатів [10].

Поряд із застосуванням організаційно-правових механізмів забезпечення гендерної рівності, установчими документами НАТО передбачено також такий захід, як «гуманітарна інтервенція» – застосування військової сили проти іншої держави з метою припинення постійних, широкомасштабних порушень прав людини (в т. ч. за ознакою статі у поєднанні з ненавистю, напр. згвалтування та вбивства цивільного населення в зонах міжетнічних конфліктів), скоєних або ігнорованих державою, проти якої вона спрямована. Подібні операції здійснювалися НАТО, навіть в деяких випадках без мандату Радбезу ООН (як правило, через вето окремих держав-постійних членів – здебільшого заінтересованих сторін конфліктів), у колишній Югославії у 1992-1993 рр., у Сомалі 1992-1994 рр., у Руанді 1994 р., у Гаїті 1994 р., а також у Східному Тиморі та Косово у 1999 р. [11, с. 9].

Як підсумок варто зауважити, що для України, яка конституційно визначилась із євроатлантичним вектором зовнішньої політики, у сфері реалізації гендерної рівності у взаємодії в відповідними міжнародними інституціями необхідним є вдосконалення профільного законодавства. Зокрема, у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків» пропонується конкретизувати форми на шляху міжнародної співпраці з розширенням кола її суб'єктів. Серед них, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, зазначено вісім, і лише один – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (на сьогодні – Урядовий уповноважений з питань гендерної політики) - здійснює співпрацю з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з питань статусу жінок та дотримання міжнародних стандартів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі [12].

Необхідним також вважається здійснення Україною зовнішньоінформаційної діяльності, спрямованою, зокрема, на протидію агресивно та пропаганди гомофобії як «духовного захисту, в т.ч. «братньої» України від західної експансії» [13]. Тобто просувається теза, що, начебто, інтегрувавшись у НАТО та ЄС, Україна матиме виключно вади у сфері гендеру, а не високі стандарти якості життя, серед яких особиста людини, повага до її гідності, політична та економічна конкуренція, здорове довкілля, нетерпимість до корупції та, врешті-решт, реальне верховенство права. Хоча досвід наших країн-сусідів доводить протилежне.

Отже, набуття повноправного членства у міжнародних безпекових організаціях вимагають від України здійснення послідовних системних реформ у ключових секторах, намість їх уповільнення, ревізії чи навіть згорання через внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники негативно відбивається на самих відносинах держави з цими інститутціями і стану її безпеки [14]. 26 вересня 2019 р. на офіційному інтернет-представництві Президента України було оприлюднено петицію з вимогою до Президента України взяти участь у саміті НАТО, що відбудеться у Лондоні 3-4 грудня 2019 р. та подати від України заявку на отримання Плану дій щодо членства в Альянсі [15].

1. Конституція України : прийнята та 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*, 2018, № 31, ст.241.

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*, 2010, № 40, ст.527.

4. Північноатлантичний договір (укр/рос), Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text. (дата звернення – 04.05.2021)

5. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997. *Голос України*, 11 липня 1997 року, № 127 (1627).

6. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm. (дата звернення – 04.05.2021)

7. Салкуцян С. М., Кринець Л. В. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. *Наука і оборона*. 2019. № 3. С. 21-24.

8. URL : https://www.nato.int/issues/women_nato/2012/HANDBOOK_2012.pdf. (дата звернення – 08.05.2021)

9. Гендер від Альянсу: рівні можливості та право вибору. URL : https://m.facebook.com/ukrainetonatopress/photos/a.113922900012934/210913313647225/?type=3&source=57&__tn__=EHH-R/. (дата звернення – 08.05.2021)

10. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_178885.htm?selectedLocale=uk/. (дата звернення – 08.05.2021)

11. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція в міжнародному праві : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 16 с.

12. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 52, ст. 561.

13. Тереминська О. Гомофобія, «русский мир» і кремлівська пропаганда – що спільного? 29 червня 2020. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-reali/30695281.html>. (дата звернення – 30.05.2021)

14. Павлюк О. ОП: Україну не запросили на саміт НАТО, але це не зрада, і взагалі все ще може змінитися. 08.05.2021. URL : <https://hromadske.ua/posts/op-ukrayinu-ne-zaprosili-na-samit-nato-ale-ce-ne-zrada-i-vzagali-vse-she-mozhe-zminitsya>. (дата звернення – 30.05.2021)

15. Електронні Петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Участь Президента України в саміті НАТО 3-4 грудня 2019 року №22/074480-еп. URL : <https://petition.president.gov.ua/petition/74480>. (дата звернення – 30.05.2021)